

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Triat i garbellat

...els resums de les conferències i dels seminaris del curs

2012-2013

Recull dels resums de les conferències i seminaris celebrats durant el curs 2012-2013 publicats a l'espai Triat i Garbellat de *l'Obrador Obert*, el butlletí digital de la SCG. Els resums es presenten en l'ordre cronològic de realització i amb expressió de l'autoria. Són els següents:

R. PEET: *The radicalization of geography* [Núria Font] p. 2 : : : Visita a l'exposició: *Cartografies contemporànies. Dibuint el pensament* [Bernat Lladó] p. 5 : : : F. INDOVINA: *Dalla città diffusa all'arcipelago metropolitano* [Elisabet Sau] p. 8 : : : Presentació de la reedició del llibre: *Filosofia y ciencia en la geografía contemporánea. Una introducción a la geografía* (1983) [Elisabet Sau] p. 11 : : : R. PUJADES: *Els mapamundis en català de la baixa edat mitjana: orígens, característiques i difusió d'un nou patró cartogràfic* [Pau Alegre] p. 13 : : : Visita a l'exposició: *Fotògrafs viatgers (1890-1936). L'àlbum d'Ulisses* [M. Carme Montaner] p. 15 : : : J. MATAIX-SOLERA: *Incendios forestales: pasos de acercamiento entre ciencia y gestión* [Antonio Velasco] p. 16 : : : J. OLCINA CANTOS: *Riesgos climáticos y cambio climático en el litoral mediterráneo español: un escenario de incertidumbres* [Oliver Meseguer] p. 18 : : : Cicle de conferències amb A. SITRAN, R. GIMÉNEZ-CAPDEVILA, H.-L. DIENEL, J. M. CORONADO, M. GARMENDIA i R. W. VICKERMAN: *El Tren d'Alta Velocitat i la seva Intermodalitat en ciutats mitjanes* [Kerstin Burckhart i Rafael Giménez-Capdevila] p. 20 : : : D. VAIYOU: *Gendered spaces of crisis in Greece* [Anna Ortiz] p. 22 : : : S. RIERA i Y. MIRAS: *Paisatges francocatalans compartits: evidències d'un espai viscut comú. La bilateralitat com a estratègia d'un treball* [Rafael Giménez-Capdevila] p. 24 : : : Curset impartit per X. CAMPILLO i R. LÓPEZ-MONNÉ: *Camins, mobilitat i patrimoni* [Albert Pèlachs] p. 26 : : : D. GALLAND: *Evolución del sistema de planificación en Dinamarca (1950-2010)* [Rafael Giménez-Capdevila] p. 33 : : : J. REBAGLIATO: *Elements de lingüística romànica convenientes per a geògrafs catalans* [Pau Alegre] p. 34. [pau alegre, 27 de desembre de 2013]

Dimecres 10 d'octubre de 2012

Richard PEET
Clark University, Worcester, Mass.

The radicalization of geography.

El dimecres 10 d'octubre va tenir lloc la sessió inaugural del curs 2012-2013 de la Societat Catalana de Geografia, iniciada amb unes encoratjadores paraules per part de Josep Oliveras, president de la Societat. La conferència de la sessió va córrer a càrrec del geògraf Richard Peet amb el títol *The radicalization of geography*, en la qual va realitzar un interessant recorregut pels orígens i l'evolució de la geografia radical nord-americana en les darreres dècades, des del privilegiat testimoni de qui ho ha viscut en primera persona. La conferència va estar precedida d'una presentació per part de Núria Benach, autora d'un recent llibre dedicat a l'autor, que forma part de la col·lecció "Espacios Críticos" de l'editorial Icaria, que ella mateixa dirigeix conjuntament amb l'Abel Albet.

Segons Peet, el procés de radicalització de la geografia es va iniciar als anys 50 amb un fet puntual, però que canviaria profundament la Universitat, quan els estats van començar a donar ajuts als alumnes procedents de la classe treballadora per a accedir als estudis universitaris. Aquests nous alumnes, entre els quals es trobava ell mateix, tenien uns orígens, característiques i interessos ben diferents als dels intel·lectuals que ja formaven part del món universitari i van significar un canvi profund en l'estructura universitària i les característiques socials dels futurs investigadors.

A l'inici de la dècada dels anys 60 la geografia nord-americana estava bàsicament dividida en tres grups d'interès: la geografia regional, determinista i descriptiva; la ciència espacial, amb les teories de localització i de llocs centrals, totalment oposades al grup anterior; i un tercer grup, especialment important a Berkeley, que estava influenciat per la geografia cultural històrica de Carl O. Sauer (en aquesta mateixa Universitat de Berkeley, Richard Peet va realitzar la seva tesi doctoral, aplicant les teories de localització de Von Thünen a la agricultura comercial a una escala global). Aquestes eren aleshores, va afirmar Peet, les tres posicions teòriques que un geògraf podia adoptar, cadascuna amb els seus temes i metodologies ben definides i delimitades.

Al mateix temps, però, en aquell moment la realitat al carrer era ben diferent, ja que la situació social i política convulsa feia que alguns d'aquests estudiants de geografia es trobessin paral·lelament implicats a les manifestacions contra la guerra del Vietnam, per a la lluita pels drets civils i contra les desigualtats. La manca de relació entre els temes acadèmics que investigaven i la pràctica política va fer que alguns d'aquests geògrafs es comencessin a plantejar la necessitat de transformar la disciplina, incorporant-hi nous temes d'investigació geogràfica com la pobresa, el desenvolupament del tercer món o els temes ambientals, fent-los arribar a les aules. En aquell moment, com el propi Peet recordà a propòsit dels seus primers anys a la Clark University on ja s'havia traslladat, una assignatura sobre la geografia de la pobresa als Estats Units despertava l'interès massiu dels estudiants tot i l'absència total de treballs sobre el tema. Així, a finals dels anys 60, la introducció de noves assignatures sobre uns temes molt diferents als habituals fins llavors va ser el primer pas per a la transformació d'una nova geografia

radical que s'aniria convertint durant la dècada següent en una geografia obertament marxista.

Les interpretacions teòriques a l'abast en aquell moment eren inadequades per entendre el nous objectes d'estudi, motiu pel qual aquells aleshores joves geògrafs van buscar una nova base teòrica i filosòfica que servís per a comprendre'ls, i que van trobar en el marxisme i les seves aproximacions estructurals. En el context de la geografia nord-americana, com recordà Peet, en aquell moment ningú no en sabia gairebé res i va suposar un autèntic procés d'aprenentatge per a tota una generació. Durant els anys 1970 algunes universitats, entre elles la Clark University, on Richard Peet era professor, van passar a ser universitats de referència d'una geografia diferent, tant pels temes, les teories i la filosofia que implicava, com pel seu compromís amb una geografia radical, revolucionària i marxista. Aquesta nova geografia buscava no només explicar el món sinó transformar-lo. Peet recordà com un dels més importants i emocionants de la seva vida acadèmica quan va ser conscient que els geògrafs havien passat de llegir i entendre Marx a pensar com a teòrics marxistes des de la geografia. Aquells anys van ser també els de l'inici de la revista de caràcter radical *Antipode*, nascuda a la mateixa Clark University i que, com és ben conegut, va ser durant anys el referent del pensament geogràfic radical. Richard Peet en va ser el director i animador durant 15 anys fins que va passar a mans de l'editorial anglesa Blackwell i finalment a la multinacional nord-americana John Wiley. Com recordà Richard Peet, amb els anys fins i tot les revistes radicals es van acabar convertint en un negoci.

La dècada dels 80, una mala dècada per la geografia marxista segons Peet i la seva pitjor dècada com a geògraf, va estar dominada pel debat filosòfic, polític i teòric entre aquella geografia radical marxista i els seus detractors, influïts per les idees postestructuralistes i postmodernistes, procedents principalment de França. Segons Richard Peet, el temps dedicat a les crítiques i les discussions teòriques entre posicions enfrontades, sovint de manera molt agressiva, va fer que un fenomen de tanta transcendència com el pas cap al capitalisme neoliberal no fos analitzat amb la profunditat necessària.

En aquesta nova etapa de neoliberalisme, o capitalisme financer global, ens trobem davant d'un nou sistema de poder econòmic en mans del bancs d'inversió, amb una enorme influència sobre els governs i les decisions polítiques. És en aquest context quan durant la darrera dècada la geografia radical ha tornat a ser valorada per la seva capacitat d'oferir explicacions i respostes a aquest sistema global complex. Una geografia radical renovada i ampliada, ja que durant els anys 90 s'enriqueix a partir de la lectura i síntesi de diverses idees procedents tant del postmodernisme com del postestructuralisme i de les geografies feministes que van ser integrades fructíferament en el projecte teòric marxista. La crítica al sistema econòmic i polític del capitalisme financer és actualment un dels principals temes de la geografia radical, juntament amb els temes mediambientals i l'ecologia política, als quals el mateix Peet ha dedicat els seus darrers treballs.

Richard Peet defensà així mateix l'important rol de l'intel·lectual crític en aquesta nova situació política, ja que el pensament crític es més necessari que mai per a poder desconstruir i interpretar la realitat. Potser per això, un dels últims projectes en què està treballant Richard Peet és en la nova revista crítica *Human Geography*. Després de l'experiència viscuda amb *Antipode*, aquest projecte té com a objectius oferir un espai per a poder publicar articles que no tenen cabuda a les revistes actuals (especialment per la seva perspectiva marxista), i aprofitar els beneficis que genera aquest negoci per a poder-los reinvertir en la investigació radical. Aquesta qüestió va servir a Richard Peet per a discutir sobre el paper clau que juguen les revistes acadèmiques actualment en la

difusió del coneixement, sotmeses als interessos econòmics per damunt dels científics i que s'aprofiten del treball intel·lectual dels investigadors per a obtenir grans beneficis. Aquest sistema, a més, té un cost molt elevat per a les biblioteques i universitats que han de comprar aquestes revistes.

En definitiva, la conferència de Richard Peet va destacar la importància de la geografia en el context actual, on els geògrafs radicals hauran d'estar disposats a treballar molt per a poder entendre l'economia fins i tot millor que els propis economistes per tal de poder plantejar alternatives des de la geografia marxista. Una tasca difícil però emocionant que Peet ens va transmetre amb gran claredat a través del seu propi exemple com a docent, editor i investigador. [Núria **Font**]

Dissabte 20 d'octubre de 2012

Visita a l'exposició instal·lada al CaixaForum, Barcelona.

*Cartografies contemporànies.
Dibuixant el pensament.*

Des del passat 25 de juliol es pot visitar al CaixaForum l'exposició comissariada per Helena Tatay *Cartografies contemporànies. Dibuixant el pensament*. A través d'un recorregut més o menys aleatori, el públic pot fer-se una idea de la centralitat de la cultura cartogràfica en la nostra història i societat. Tal i com informa el geògraf Franco Farinelli en els vídeos que es poden veure només al començar l'exposició, la necessitat de representar sobre un pla la realitat que ens envolta, a més de ser una constant a la nostra cultura, ha tingut conseqüències importants no només a l'hora de conèixer la realitat sinó també a l'hora de viure-la. De fet, per aquest autor i contràriament a la idea més difosa, en molts aspectes és el mapa qui precedeix al territori i no al revés. Un dels exemples d'això seria la forma i organització territorial dels Estats. Ara bé, la necessitat de cartografiar o, més ben dit, de representar d'una forma o altra allò que veiem o allò que ens succeeix, va més enllà de l'activitat geogràfica; també es poden representar - *presentar sobre un pla*- les nostres vivències i els nostres temors, els records, les fòbies, els sentiments, l'activitat neuronal, la nit, el so, l'imaginari o l'horitzó, entre d'altres. Segurament aquesta ampliació del contingut semàntic del terme "cartografia" sigui una de les grans aportacions de l'exposició, tot i que, com intentaré explicar més endavant, també pugui tenir alguns inconvenients.

Un altre aspecte a destacar és la importància atribuïda a l'art com un àmbit d'avantguarda a l'hora d'explorar noves maneres de representar els territoris físics i mentals contemporanis; al mateix temps que un camp propici per a la crítica de les figuracions obsoletes. Ja a finals dels anys noranta del segle passat, el mateix Franco Farinelli afirmava que la Geografia del futur hauria de ser un "treball d'artistes" en la mesura que hauria de ser una "Geografia capaç d'inventar nous esquemes expressius, noves figuracions lògiques, noves imatges i nous conceptes" que anessin més enllà de les categories espai-temporals inaugurades per la cartografia moderna. Per aquest autor, la globalització, Internet, la des-materialització de l'economia, la revolució de les comunicacions, entre d'altres, feien necessari replantejar els models tradicionals de representació del món. En aquest sentit, els artistes certament poden tenir un paper destacat. Un món complex requereix cartografies complexes; potser per això, al final de l'exposició, el filòsof Alexander Gerner ens parla de la importància dels diagrames. Aquests remetent, segurament, a una forma de representació més genèrica i oberta que no pas la representació cartogràfica, encara que aquesta també sigui un diagrama.

El desplaçament des de la cartografia tal i com acostumem a entendre-la, al diagrama, podria tenir no obstant això i segons el meu parer, alguns inconvenients; sobretot si ens ho mirem des de la disciplina geogràfica.

De fet, després d'haver visitat l'exposició un pot tenir la impressió que més que cartografies allò que s'hi veuen són, efectivament, diagrames. Per aquest motiu, "diagrames contemporanis" potser hauria fet més justícia no només al contingut de l'exposició, sinó també al saber cartogràfic en general. Utilitzant aquest altre títol segurament s'evitaria caure en la confusió existent en el discurs artístic actual entre la

cartografia tal i com l'entendem comunament i els seus usos metafòrics. Podem dir, per posar un exemple que ho aclareixi, que Sigmunt Freud elaborà una nova cartografia de la ment i descobrí territoris inexplorats fins aleshores (l'inconscient); però ho diem en un sentit metafòric perquè no ens referim a cap territori geogràfic, a cap part de la superfície terrestre. Aquesta confusió, que per una banda pot ser enriquidora, per altra no sé si ens ajuda massa a l'hora d'entendre la naturalesa i la funció dels mapes geogràfics. Una altra cosa es que vulguem copsar la importància que la cartografia ha tingut en la nostra cultura i que hauria propiciat, fins i tot, que s'hagués introduït en el llenguatge quotidià per referir-se a aspectes que no tenen una relació directa amb la representació del territori geogràfic.

És clar que ara m'ho miro des d'un punt de vista molt geogràfic. Fet i fet, en el mateix tríptic de la exposició ja se'ns adverteix que a partir de l'art es proposa un mapa (que, com tots els mapes, diu el mateix tríptic, és “arbitrari, subjectiu i incomplet”) de les cartografies que han estat elaborades per artistes del segle XX i de l'actualitat. Per tant, podem entendre que el punt de partida sigui artístic i, per tant, incomplet des del punt de vista de la Geografia. Però en sembla que plantejat d'aquesta manera reforça una distinció que no beneficia a cap de les dues parts: per una banda, els mapes científics; per altra, els mapes elaborats o intervinguts per artistes. Em sembla que amb aquesta exposició, en molts altres aspectes tan original, s'ha perdut una bona oportunitat per trencar amb la dicotomia entre art i disciplina geogràfica. Per què en tota l'exposició no hi ha n'hi un sol mapa elaborat per un geògraf o una geògrafa? Tots els diagrames elaborats o recuperats per la geografia neopositivista (les trajectòries de Hägerstrand, els llocs centrals de Christaller i Lösch, per citar només els més reconeguts), no tenen un component artístic innegable? Podríem posar exemples més propers, com la recent edició facsímil del *Atlas de la evolución de la Humanidad*, de Jaume Vicens Vives. Què ho fa que les làmines d'aquest darrer no es puguin considerar també petites (o no tan petites) obres d'art? Sense dubte també podem mencionar la projecció de Gall-Peters, plena d'implicacions polítiques. La única representació “científica” de l'exposició és, de fet, la de Santiago Ramón y Cajal, i no fa referència a cap territori geogràfic sinó a les neurones de l'escorça cerebral!!

En fi, l'exposició m'ha plantejat preguntes que tenen a veure segurament més amb el món de l'art que no pas amb el de la Geografia. Una de les més importants té a veure amb la firma, amb l'autor (i que, segurament, ens remet a la qüestió de la reproductibilitat tècnica). Coneixem els noms dels cartògrafs “clàssics”, els Ortelius, els Mercator, els Waldseemüller, però no el dels cartògrafs contemporanis. Quina sociologia del coneixement pot explicar aquesta transformació i organització del treball cartogràfic? En altres paraules: per què una representació cartogràfica d'un artista pot anar penjada a la paret d'una galeria i la d'un geògraf professional o d'un cartògraf aficionat, no? Em sembla que intentar respondre aquesta pregunta seria un primer pas per començar a desenredar tant les pràctiques artístiques com les certes geogràfiques. No sé si el fet que avui en dia existeixi aquesta fractura entre l'art i la Geografia és perquè socialment s'esperen coses diferents d'un i de l'altra.

L'exposició, com s'ha dit, s'inicia amb cinc vídeos del geògraf bolonyès Franco Farinelli. Observa aquest autor que la projecció cartogràfica moderna, és a dir, el conjunt d'operacions necessàries per traslladar un cos esfèric, la Terra, sobre un pla, té el seu origen a Florència durant el segle quinze. En aquest moment, arriba del Bizanci una còpia de la *Geografia* de Ptolemeu escrita uns quants segles abans i desconeguda durant tota l'edat mitjana occidental. El llibre de Ptolemeu conté algunes tècniques que permeten la projecció cartogràfica. A partir d'aleshores, aquestes tècniques es comencen a aplicar no només en el camp de les representacions de la Terra sinó també en l'art i

l'arquitectura. La projecció cartogràfica de Ptolemeu hauria contribuït per Farinelli al desenvolupament de la perspectiva i, per tant, a tota la cultura visual del Renaixement; un cultura de la qual avui en dia encara en formem part. Per què en aquest moment són geògrafs o artistes indistintament els qui es preocupen per representar el territori? Si durant aquesta època geògrafs i artistes es confonen és segurament perquè s'espera de cada un d'ells el mateix: la imitació fidel de la naturalesa (encara que aquesta imitació fos el resultat, com diu Farinelli, d'un artifici i, per tant, fos *artificial*). Uns i altres accepten la *mimesis* com a principi rector de la seva activitat. Segurament avui en dia això no és així. Si aquest argument és cert, aleshores ens podem preguntar què s'espera actualment d'un geògraf i d'una artista perquè el seus respectius treballs hagin agafat camins diversos tot i continuar vivint i sentint el mateix territori, el mateix lloc. En altres paraules: per què uns han deixat de firmar les seves obres i els altres han renunciat a la cultura pràctica dels mapes?

En fi, l'exposició *Cartografies contemporànies. Dibuint el pensament* és una gran oportunitat perquè els geògrafs i les geògrafes continuem interrogant-nos sobre les nostres formes de representar el món i les seves implicacions, ja siguin cognitives o socials. Amb tot, com a geògraf i atenent-me al títol de l'exposició i al sentit literal del terme “cartografia”, he de reconèixer que m'hauria agradat veure, segurament per un defecte de formació, més treballs realitzats per geògrafs o cartògrafs. Si la geografia futura ha de ser un “treball d'artistes”, com diu Farinelli, és potser perquè mai hem deixat de ser-ho. La història de la Geografia des d'un punt de vista formal i figuratiu encara resta per fer. [Bernat **Lladó**]

Dijous 15 de novembre de 2012

Francesco INDOVINA
Universitats de Venècia i Sàsser

Dalla città diffusa all'arcipelago metropolitano.

El 15 de novembre d'enguany, l'urbanista italià Francesco Indovina va impartir una conferència amb el nom *De la ciutat difusa a l'arcipèlag metropolità* organitzada per la Societat Catalana de Geografia a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans.

Indovina és professor a la Facultat de Planificació del territori de l'Istituto Universitario di Architettura di Venezia i a la Facultat d'Arquitectura de la Universitat de Sassari. Ha escrit diversos llibres relacionats amb el tema de la conferència, entre els quals cal destacar *Dalla città diffusa all'arcipelago metropolitano* (Franco Angeli, 2009). Indovina també va coordinar la publicació *La ciudad de baja densidad* (Diputació de Barcelona, 2007), la base de la qual va ser un curs de la Universitat Internacional Menéndez Pelayo de Barcelona. L'estada de l'urbanista italià a Barcelona ha coincidit amb la presentació del llibre d'Oriol Nel·lo *Francesco Indovina: Del análisis del territorio al gobierno de la ciudad*, (col. Espacios Críticos, vol. 4, Icaria Editorial), que va tenir lloc el dia 13 de novembre al Centre de Cultura Contemporània d'aquesta ciutat.

Precisament, va ser Oriol Nel·lo l'encarregat de presentar Indovina als assistents. Nel·lo va remarcar la relació que Indovina ha mantingut amb alguns departaments de geografia de les universitats catalanes com la Universitat Autònoma de Barcelona o la Universitat de Girona, on ha impartit classes i també va esmentar la concessió l'any 2010 del primer premi Joan Vilagrassa d'estudis urbans a la Universitat de Lleida.

Nel·lo va remarcar tres aspectes de la personalitat d'Indovina en relació als seus estudis territorials i a la seva trajectòria professional. Per ell, Indovina és un bon representant de com la teoria s'imbrica amb la pràctica i va posar com a paral·lelisme d'aquest tipus d'imbricació dos geògrafs tan nostrats com Lluís Casassas o Enric Lluch, amb una intensa dedicació a suggerir i intentar portar a la pràctica les idees relacionades amb l'organització territorial de l'Administració. Els altres aspectes remarcats de la trajectòria professional d'Indovina van ser la tasca docent, tant com a ensenyant o com organitzador de diversos aspectes de la gestió universitària així com la seva participació en política.

Després de la presentació, Indovina va començar la seva explicació. En primer lloc va analitzar els valors positius de viure en una "aglomeració urbana" i quins són els elements d'aquesta convivència de proximitat que repercuteixen en benefici per a les activitats econòmiques, per a la família i per a l'individu. Aquesta forma de vida urbana s'ha mantingut durant força temps però a partir d'un determinat moment que no és simultani a totes les àrees urbanes es produeix un fenomen d'"explosió" de la població que viu a la ciutat, de manera que la població es comença a traslladar a ciutats més petites o directament al camp.

Indovina identifica aquest canvi de mode de vida amb l'aparició del fenomen de la ciutat difusa, que defineix com una àmplia proporció del territori urbanitzat que ofereix una gran abundància i varietat de funcions, amb una àmplia dotació de serveis malgrat que estiguin esparsos i que la població utilitza com si es tractés d'una ciutat. La ciutat

dispersa és una forma d'organització urbana en la qual els usos no es concentren en una aglomeració concreta sinó que es poden trobar en un punt qualsevol del territori de manera que tot ell s'empra com una ciutat dilatada a l'espai i els habitants d'aquest recreen condicions urbanes en aquesta dilatació espacial. Un dels exemples que va citar en la dispersió d'usos va ser el dels serveis "banals", com els centres comercials, per a l'esport o per al lleure i un dels exemples de com la població empra aquest territori va ser sobre la compra de sabates: en una ciutat aglomerada tu tries un carrer comercial; en una ciutat dispersa tu busques en els centres comercials ubicats en diferents llocs del territori de manera que el temps de cerca pot ser el mateix però l'espai recorregut per trobar les sabates és diferent.

Quins són els efectes de la ciutat dispersa? Com a aspectes negatius: excessiu consum de sòl, alta mobilitat privada o reducció de la qualitat ambiental. En canvi, com aspectes positius: millora en l'habitatge; reducció dels costos de vida; construcció d'un sentiment més alt de comunitat ja que la relació veïnal és més fàcil; menor especialització social de l'espai en el sentit que la ubicació en un determinat punt del territori és una decisió individual i no del mercat ja que, a diferència de la ciutat, no hi ha barris cars o barats sinó que l'habitatge es construeix a partir de la disponibilitat econòmica de qui el vol construir en el lloc elegit. Aquesta expansió dels usos i funcions urbanes en el territori també comporta un enriquiment ja que augmenta la diversitat d'activitats en l'entorn rural.

L'aglomeració que expulsa població acostuma a perdre les classes mitjanes de manera que a la ciutat concentrada es queden els residents que poden afrontar el cost de viure en una aglomeració "cara" o els pobres (polarització social). En un primer moment augmenta la jerarquia territorial ja que a la polis aglomerada (polis d'excel·lència) perduren els sectors financers, de les comunicacions, els serveis complexos, etc... Però si el procés no s'atura, d'aquestes polis comencen a sortir els sectors econòmics que s'hi havien mantingut i es traslladen cap a les ciutats mitjanes o petites de manera que el territori dispers es comença a enriquir amb elements de qualitat i la ciutat dispersa esdevé una metròpoli territorial en la qual la multipolaritat és el signe dominant, l'excel·lència s'ha difós en el territori i la mobilitat té múltiples direccions.

Des del punt de vista de la sociologia urbana, Indovina va contraposar els tres diferenciadors de la vida en una comunitat petita i en una aglomeració. La comunitat petita, entesa com a poble o ciutat petita, té com a tret essencial una gran força que involucra tots els habitants que comparteixen una experiència territorial i social comuna, tots estan implicats i són participants de la mateixa realitat social i es fonamenta la solidaritat de manera que es creen uns forts sentits de pertinença i d'identitat fruit de la cohesió social. L'experiència de la metròpoli es fonamenta en la llibertat individual, la multiplicitat d'oportunitats, el costat imprevisible de l'experiència quotidiana però també comporta anonimat, soledat, segmentació social i manca de sentit de pertinença. Per Indovina, l'aparició de l'arxipèlag metropolità és molt interessant perquè permetrà conjugar aspectes positius d'ambdues sociologies urbanes ja que a l'interior de l'arxipèlag conviuen diferents formes d'assentaments: ciutats concentrades de grandària mitjana o gran, centres urbans petits, urbanitzacions residencials sense centre, habitatges disseminats i aïllats, zones d'assentaments productius, tot integrat per la funcionalitat i l'ús que li donen els respectius habitants.

La dificultat de metròpoli territorial rau en la governança ja que el territori està conformat de ciutats, centres, llocs esparsos, amb una força més reduïda per part de les aglomeracions. Una governança que segons Indovina hauria de fer-se amb visions estratègiques, creació d'oportunitats, infraestructures per a la mobilitat i desenvolupament cultural.

Nombrós va ser el públic que va assistir a la conferència del professor Indovina i cal dir que la sala va quedar petita per acollir tots els qui el van anar a escoltar i tot i que la conferència va ser en italià va comptar amb l'acompanyament d'un *power point* que va emprar el mateix Indovina i que, a més de ressaltar les línies mestres de l'exposició, va facilitar el seguiment de l'explicació, que no va disposar de traducció simultània tot i que cal admirar la capacitat per entendre l'italià dels presents que, aparentment, van poder seguir força bé la intervenció d'Indovina atesa la sincronia entre els mig-riures del professor i els del públic, que van coincidir al llarg de tota l'explicació.

Al principi de l'acte es va entregar el novè premi Josep Palau i Vera a dos millors treballs de geografia realitzats per alumnes de secundària [Elisabet **Sau**].

Dimarts 22 de novembre de 2012

Presentació de la reedició del llibre:

*Filosofía y ciencia en la geografía contemporánea.
Una introducción a la geografía (1983)*

(Barcelona: Serbal, 2012)

L'any 1983, el llavors professor agregat Horacio Capel va publicar el llibre *Filosofía y ciencia en la geografía contemporánea. Una introducción a la geografía* a l'editorial Barcanova. Aquest llibre va esdevenir el llibre de referència per a tots els estudiants que, aquells anys, estàvem matriculats a l'assignatura de Teoria i història de la geografia que Capel impartia al Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona. Prop de 30 anys més tard se n'ha fet una reedició ampliada a edicions el Serbal (2012), de la qual la Societat Catalana de Geografia va fer la presentació el dia 22 de novembre de 2012.

L'acte va ser presidit pel president de la Societat Catalana de Geografia, Josep Oliveras, que va ser flanquejat a la taula per José Manuel Bermudo, catedràtic de Filosofia Política de la Universitat de Barcelona i pel mateix Capel. El públic va ser prou nombrós com per omplir la sala d'actes de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, just davant de la seu de l'Institut d'Estudis Catalans. Entre el públic, a més de la dona de Capel, Mercè Tatjer, també geògrafa i a qui dedica el llibre en les dues edicions, també hi era, entre altres, el professor Joan Vilà-Valentí, la importància del qual es destaca en aquest escrit perquè va ser el mateix Capel que va fer una menció expressa de la seva presència a la sala. Capel va recordar el mestratge que Vilà va exercir a la Universitat de Múrcia en la dècada dels anys cinquanta del segle passat i que va portar el primer cap a la geografia, especialment en el camp urbà, amb investigacions que van culminar amb la tesi doctoral *La red urbana española, 1950-1960*, (Universitat de Barcelona, 1972). Aquests camps de treball, l'urbà i el de la ciutat, conformen una part important del corpus de recerca de Capel que ha reprès aquesta línia d'investigació, segons es dedueix del seu currículum, i és un dels àmbits de recerca entre els quals destaca aquest eminent geògraf.

L'acte es va iniciar amb la intervenció del professor Bermudo que va considerar el llibre de Capel com excepcional i actual fins el punt d'afirmar que la reedició corroborava i justificava aquestes afirmacions. Per ell, aquest llibre és bàsicament una obra filosòfica en forma de tractat que li permet aguantar el pas del temps.

En la presentació escrita que consta a la primera edició, Capel emmarcava el contingut del llibre en un ampli projecte d'investigació sobre l'evolució de la ciència geogràfica i de la comunitat dels geògrafs a partir de la revolució científica del segle XVII. Aquest projecte de recerca ha ocupat vint anys de la seva vida acadèmica que, segons va dir en el discurs a l'acte de la SCG, han coincidit amb un període en el qual altres disciplines científiques es van començar a preguntar sobre la "història" de cada una d'elles i entre els investigadors interessats en aquests temes es va establir una relació molt generosa que, segons Capel, ara ja s'ha acabat.

L'estructura del llibre està formada de tres parts. Sense entrar en el detall, la primera analitza les figures de Humboldt i Ritter, que ell anomena els pares "putatius"

de la geografia; a la segona estudia com s'institucionalitza la geografia al segle XIX a Alemanya, França, la Gran Bretanya i Rússia, així com els papers que juguen en aquest procés les diferents societats geogràfiques i la importància dels congressos en la cooperació científica. A la tercera part analitza com l'evolució de les idees científiques emmarca els diferents corrents de pensament geogràfic i així explica el positivisme (mitjans del XIX) amb les corresponents visions geogràfiques de Ratzel a Alemanya o Le Play a França; l'eclosió de l'historicisme (des de finals del XIX) com a reacció al positivisme i l'aparició de l'anàlisi regional i el paisatge com una forma de mantenir la unitat de la disciplina. El pèndol de les idees retorna al positivisme (neopositivisme, primera meitat del segle XX), amb el domini de la geografia quantitativa com a corrent de pensament i recerca científica i l'abandó majoritari d'aquesta línia de pensament (part de la segona meitat del segle XX) a causa d'un major compromís del geògraf a l'hora d'explicar l'entorn i la societat. Aquestes tres parts han romàs invariables quant a estructura de continguts fins l'edició de l'any 2012, que s'ha editat amb un nou capítol que es diu "Nuevas geografías y neogeografía".

Capel va dir que no havia sentit cap necessitat d'actualitzar el llibre amb nous continguts en els trenta anys transcorreguts des de la primera edició ja que el corrent que va seguir a la geografia radical i que es coneix com a geografia postmoderna li semblava, literalment, banal i li va sentenciar poc temps de supervivència en el món acadèmic. En canvi, el potencial de les noves tecnologies, els web 2.0 i la constatació de com la informació territorial i la cartografia s'estan posant en el centre de bona part d'aquests nous entorns virtuals i de molts programes d'ús cada cop més habitual per la ciutadania sí que han merescut un nou capítol. La generació de noves dades de tipus geogràfic a partir de la participació dels usuaris en les diferents plataformes digitals s'agrupa en un corrent que Capel identifica com a "neogeografies", terme proposat per Eisnor el 2006, i que suposa, entre altres, la possibilitat de realitzar mapes en col·laboració i la generació de nova informació de caràcter geogràfic.

Tanmateix, Capel pensa que el desenvolupament d'aquestes tècniques no és exclusivament geografia i que des de l'entorn dels geògrafs s'ha de superar la simple aportació o acumulació de dades per arribar a descobrir patrons i lleis generals. I el plus que poden aportar els geògrafs sobre aquesta amalgama d'informació és formular preguntes exigents i pertinents als sistemes d'informació geogràfica orientades a contribuir a la resolució de problemes actuals com el canvi climàtic, la injustícia social o el creixement urbà.

Aquesta reflexió de Capel sobre quin és el plus que pot aportar la comunitat científica dels geògrafs en relació als continguts "geogràfics", i especialment cartogràfics, que es generen i popularitzen a la xarxa entronca amb l'alerta que s'escolta en altres col·lectius com el periodisme, els fotògrafs o els traductors, que estan experimentant la democratització dels respectius sabers que es difonen, s'adapten i es posen a disposició per a ser emprats per als usuaris de la xarxa, els quals cada vegada són més hàbils i tenen més versatilitat per emprar els mètodes "adaptats" de les diferents comunitats científiques de manera que es multipliquen els professionals aficionats.

Entre les recomanacions finals de Capel n'hi ha dues que vull destacar. Una que va fer a la sala, la necessitat que les matemàtiques s'incorporin a les ciències socials, necessitat que suposo ha de quedar coberta des dels itineraris de secundària, i que subscric plenament, i la crida que fa des del seu llibre sobre la necessitat que els geògrafs participin activament en la discussió dels problemes actuals, participació que, a parer de qui escriu l'article, encara és una assignatura que s'ha de reforçar en el món dels geògrafs. [Elisabet **Sau**]

Dimarts 18 de desembre de 2012

Ramon J. PUJADES
Arxiu de la Corona d'Aragó

*Els mapamundis en català de la baixa edat mitjana:
orígens, característiques i difusió d'un nou patró cartogràfic.*

La tribuna de conferencians de la Societat Catalana de Geografia (SCG) ha estat ocupada per especialistes en història de la cartografia en nombroses ocasions. En el marc d'aquesta branca de la recerca d'alta cultura, destaca la persistència de les aportacions referents als mapamundis medievals catalans. Així, poc després de la fundació de la SCG, ja en plena Guerra Civil, Gonçal de Reparaz va parlar sobre *L'interior d'Àsia als mapes medievals catalans* el 4 d'abril de 1938. Més endavant, Francesc Relaño va precisar la temàtica en el títol i en el desenvolupament de la conferència que va dictar el 25 d'abril de 2001: *Mapamundis catalans: una tradició cartogràfica desapercebuda*. Les ombres que planen sobre la temàtica, no exempta d'interpretacions esotèriques i fantasioses, incitaven a no deixar per verd el tema i reblar l'aproximació científica plena. És en aquest darrer caient que el Dr. Ramon J. Pujades va reincidir-hi el propassat dimarts 18 de desembre. En aquesta ocasió, el títol de la conferència, *Els mapamundis en català de la baixa edat mitjana: orígens, característiques i difusió d'un nou patró cartogràfic*, era prou demostratiu que el cap de la Secció d'Arxius del Reial Patrimoni de l'Arxiu de la Corona d'Aragó "estava en condicions de demostrar", en la frase que va reiterar al llarg de la seva exposició, allò que Reparaz o Relaño només havien deixat embastat.

El conferenciant va iniciar la dissertació constatant l'esgotament del patró altmedieval de mapamundi en el tombant del segle XIII al XIV. El conegut mapamundi de la catedral de Hereford és l'exemple resplendent de la culminació estilística dels mapes T en O en una tradició, còpia rere còpia, que remunta fins a fonts tardoromanes. I, de sobte, apareix un nou patró de mapamundi, a Itàlia. El 1320, Pietro Vesconte il·lustra el *Liber Secretorum Fidelium Crucis* -un al·legat de Marino Sanudo per tal d'obtenir l'aprovació papal d'una nova croada- amb un mapamundi, en el qual combina la carta portolana mediterrània amb el llegendari habitual dels mapamundis altmedievals a la resta del món. Certament, el canvi de disseny va ser crucial. Però, no només per la major exactitud que va donar al traçat de les costes mediterrànies i adjacents en el mapamundi, sinó també -i jo afegiria, sobretot- perquè constituïa la primera experiència, degudament documentada, de compilació cartogràfica, com encara és entesa avui dia: l'acoblament de fonts gràfiques diverses en la producció d'un nou mapa.

La línia argumental de l'exposició del Dr. Pujades va anar en la direcció de provar -penso i afirmo que exitosament- l'entroncament de l'evolució dels mapamundis en català de la baixa edat mitjana amb aquella compilació primerenca. En aquest context, va tenir especial relleu Fra Paolino, el menoret venecià. La versió engrandida del mapamundi de Vesconte, que el venecià va efectuar cap a 1330, va passar posteriorment a la cort de Pere III. És ben documentat que el Ceremoniós va interessar-se repetidament per la interpretació gràfica de la Terra sencera i, per això mateix, no ha d'estranyar que fes conèixer el nou patró als seus proveïdors oficials de mapes. Així, segons el conferenciant, el patró dels mapamundis medievals en català es formà a

Mallorca cap a mitjans segle XIV de la mà del genovès Angelino Dulcerti, el productor de cartes portolanes instal·lat a Ciutat des de 1338. Desgraciadament, no ens resten sinó traces dels patró dulcertià del qual deriven els mapamundis posteriors. Però les comprovacions de tota mena, efectuades per comparació amb exemplars copiats de les cartes de Dulcerti per altres cartògrafs, la crítica de la llengua dels topònims i les notícies notariales, permeten afirmar-ho sense embuts. De ben segur que el patró dulcertià encaixava una carta portolana mediterrània, la qual abastava fins a la Càspia i el Golf Pèrsic, amb la interpretació d'Àsia Central i Extrem Orient efectuada pel menoret venecià. En aquest context, Ramon Pujades ha efectuat un treball d'erudició de gran profunditat, els detalls del qual confiem repassar ben aviat en una publicació que ens va anunciar la presentadora de l'acte, la M. Carme, cap de la Cartoteca de Catalunya.

De retruc, l'adjudicació provada de la paternitat del patró estilístic dels mapamundis catalans a Dulcerti, tira per terra el protagonisme que fins ara havia tingut l'anomenat *Atlas Català* (1375) en aquest afer. Pujades va afirmar, i les proves canten, que Abraham Cresques, un bon copista il·luminador, es va limitar a copiar el patró de Dulcerti, en efectuar l'encàrrec de la cort de Pere III. I, encara, amb ben poca traça pel que fa al seu contingut estrictament geogràfic. El fragment d'un mapamundi català del segle XIV conservat al Topkapi d'Istanbul demostra que Cresques va escapçar sense contemplacions el nord i el sud asiàtic del patró de Dulcerti, sense provar de reduir l'original i encabir-lo així en les dimensions de les taules de suport.

El patró de mapamundi en català, normalment de grans dimensions, va estendre's per còpia durant la segona meitat del segle XIV i la primera del XV. El mercat sumptuari en va fer un dels objectes de luxe més preuats de l'època. La seva difusió acaba quan, precisament, se li efectuen noves operacions de compilació cartogràfica. El Dr. Pujades considera el mapamundi Estense (1465) com la frontissa del canvi d'època. En efecte, la costa occidental africana que presenta aquest mapa va ser calcada d'una carta portolana portuguesa que posava al dia el traçat litoral en aquell sector. En endavant, com és prou sabut, els mapes aixecats de primera mà durant els viatges intercontinentals seran emprats a ritme creixent per a actualitzar el mapa del món. Els mapamundis catalans seran arraconats, de la mateixa manera que patiran una sort semblant, més a poc a poc, els mapes derivats de la *Geografia* de Ptolemeu, aleshores recuperats pels humanistes.

La conferència va ser seguida per un públic selecte, el qual, com ja he avançat, va allargar la sessió amb nombroses preguntes al conferenciant en finalitzat la seva exposició. En un ambient de complaença i conjuració per la història de la cartografia, de la medieval en particular, la Dra. Montaner va recordar, ben oportunament, que seguia oberta fins al 27 de gener l'exposició *L'âge d'or des cartes marines: quand l'Europe découvrait le monde* a la Biblioteca Nacional de França, París, en la qual es poden admirar diverses obres esmentades a la conferència. Les seves paraules van posar-li punt i final. [Pau Alegre]

Dissabte 12 de gener de 2013

Visita a l'exposició instal·lada al Museu d'Història de Catalunya, Barcelona.

Fotògrafs viatgers (1890-1936).
L'àlbum d'Ulisses.

La SCG va organitzar el dia 12 de gener una visita a l'exposició *Fotògrafs viatgers (1876-1936) L'Àlbum d'Ulisses* feta sota els auspicis del Centre Excursionista de Catalunya i del Museu d'Història de Catalunya a la seu d'aquest museu a Barcelona. La visita va ser guiada pel comissari de l'exposició, Ramon Barnadas, un estudiós del món de la fotografia que ha tingut cura de diversos arxius fotogràfics.

L'exposició girava al voltant de sis remarcables fotògrafs que, al mateix temps, configuraven sis àrees geogràfiques diferents: Cèsar August Torras (1852-1923), de qui es mostraven fotografies de paisatges i indrets de Catalunya al tombant del segle XIX al XX; Juli Soler i Santaló (1865-1914), l'incansable excursionista que recorregué tot el Pirineu i en retratà sobretot l'aspecte més humà; Lluís Llagostera i Pasqual (1867-1939), de qui s'exhibien les fotografies d'un viatge que realitzà l'any 1909 al Cercle Polar Àrtic i a l'arxipèlag de Spitsbergen. També es mostraven les fotografies que el fotògraf francès Jean Thomas va realitzar en diverses expedicions a l'Àfrica i que mostrà en dues conferències que féu a Barcelona l'any 1927. D'un altre fotògraf estranger, Adolf Zerkowitz (1884-1972), nascut a Viena però instal·lat a Barcelona arran de la Primera Guerra Mundial, s'exposaven les fotografies que mostrà en una conferència que féu al CEC l'any 1930 titulada "Sumatra, la perla de l'Índia holandesa", un territori que coneixia prou bé ja que hi féu una llarga estada entre 1924 i 1926. El cercle el tancava un fotògraf català, nascut a l'Urugai i soci molt actiu del CEC: Albert Oliveras i Folch (1899-1989), del qual es mostren les fotografies que féu en el viatge en vaixell que el portà a l'exili a Sud-amèrica a l'inici de la Guerra Civil Espanyola.

Barnadas anà explicant detalladament tot tipus de característiques de cada un dels autors: el per què de la tria d'un determinat indret; els recursos tècnics fotogràfics utilitzats o la mirada subjectiva a un determinat paisatge i a una gent. Les explicacions del comissari de l'exposició ens van permetre d'entendre molt més les dificultats d'un fotògraf viatger. Així, Barnadas ens portà algunes càmeres fotogràfiques antigues, al marge de les que hi havia exposades, cosa que va permetre als socis de la SCG de sospesar-les per a adonar-nos del pes i de les dificultats de portar no només uns estris de mides extremadament grans i de materials pesants, sinó també les plaques fotogràfiques i el trípod. Tot plegat va fer molt amena la visita que comptà amb la presència d'una trentena llarga de socis de la SCG. [M. Carme **Montaner**]

Dijous 28 de febrer de 2013

Jorge MATAIX-SOLERA
Universidad Miguel Hernández

Incendios forestales: pasos de acercamiento entre ciencia y gestión.

El dia 28 de febrer, Jorge Mataix-Solera, doctor en edafologia per la Universitat Miguel Hernández d'Elx, va pronunciar una conferència titulada *Incendios forestales: pasos de acercamiento entre ciencia y gestión*.

La conferència es va dividir en dues parts. A la primera es parlà de la naturalesa del foc, de com afecta a l'entorn i la necessitat real d'apropar la ciència que estudia l'impacte dels incendis forestals al sòl i, en definitiva, als ecosistemes i la societat, perquè hi hagi una gestió adequada de les zones afectades per incendis. A la segona part de l'exposició es van donar exemples de zones cremades a diferents intensitats, de males gestions i es va esmentar un grup d'especialistes que intenten que aquest apropament esdevingui una realitat.

La ponència va començar amb l'afirmació que la ciència es troba molt lluny de la gestió i que cal un apropament per varis motius, entre els quals hi ha la visió distorsionada que la població té dels incendis forestals, els errors que es cometen en la gestió ambiental de les zones cremades o l'extensa investigació que s'està duent a terme en aquest camp i que pot ajudar a millorar aquesta gestió.

El foc, va reiterar el ponent, és un factor ecològic natural que influeix en l'ecosistema i que, per tant, no s'ha d'eradicar dels ecosistemes, com se sol pensar. El foc forma part del cicle natural i el medi s'adapta al foc, com ho fa amb d'altres perturbacions. El foc, a més, no és sempre destructiu, depèn de la severitat, intensitat i altres factors.

Es passà a parlar del foc com a factor ecològic i/o problema mediambiental. El foc pot ser, depenent de diversos factors, un factor ecològic o un problema mediambiental quan actua en un territori determinat. El problema és que els éssers humans hem canviat el règim d'incendis (patró espacial i temporal de les característiques i efectes dels incendis) ja que hem alterat els usos del sòl de la muntanya (ús agrícola, entre d'altres). Això ha provocat un interval de recurrència diferent, també les característiques climàtiques del mediterrani (l'estació seca coincideix amb l'estiu) i les característiques del sòl provoquen una propagació, severitat i intensitat del foc determinades. La recurrència és un factor important ja que els ecosistemes estan adaptats a una recurrència determinada, si aquesta varia i hi ha incendis més sovint és quan la zona es comença a degradar amb més velocitat.

La variabilitat del règim d'incendis, continuà Mataix, genera biodiversitat al paisatge. El problema és que l'activitat de l'home ha provocat incendis més homogenis així com una alteració en el règim d'incendis, cosa que ha dut a una pèrdua de biodiversitat. Durant els anys 80 i fins la primera meitat dels anys 90 els incendis van ser abundants i crítics. A partir d'aquí es va millorar la gestió i els incendis així com les hectàrees cremades van disminuir. La gran majoria d'incendis no cremen grans quantitats d'hectàrees i es controlen ràpidament; en canvi hi ha un petit nombre d'incendis que són els que generen els problemes mediambientals (denominats incendis d'alta intensitat, els quals són importants d'evitar).

Els incendis tenen uns efectes molt diferents segons les característiques del territori i el tipus d'incendi. És també important l'època de l'any. Els incendis d'alta intensitat afecten tot l'ecosistema i aquest necessitarà ajuda per recuperar-se. En canvi, els boscos es recuperen sense problemes dels incendis d'intensitat moderada.

L'apropament, assenyala Mataix, de la ciència a la gestió és de vital importància per evitar imprudències que es cometen en zones cremades, les quals són zones molt fràgils sobretot si la intensitat de l'incendi ha estat elevada. És molt important el que succeeixi després d'un incendi. És bo que ploqui però no amb massa intensitat per que no es produeixi escolament que s'emporti els nutrients del sòl que es troben a les cendres. Les nevades solen ser bones. És important esmentar, doncs, que el tipus de sòl juga aquí un paper important (tipus de vegetació, erosió, etc.). Les pluges torrencials després d'un incendi són nefastes ja que generen molta més erosió.

La segona part de la conferència comença amb una sèrie de diapositives de diversos territoris que van tenir incendis forestals. Podem veure una zona arrasada per un incendi d'alta intensitat la qual, anys després, continua sense recuperar-se del tot i també es mostren zones totalment recuperades les quals van tenir incendis d'intensitats menors.

Posteriorment, va donar un exemple de mala gestió que, malauradament, no és aïllada ni de bon tros. Es tracta de la replantació de *Pinus halepensis* en una zona que va ser víctima d'un incendi forestal d'intensitat mitjana. Explicà que aquest és un exemple del que no s'ha de fer, ja que aquesta espècie està preparada per sobreviure en aquestes condicions i el que s'aconsegueix actuant en aquesta zona és entorpir l'evolució natural de l'ecosistema i, a més, perdre diners.

No obstant això, hi ha iniciatives que estan treballant en l'apropament entre la ciència i la gestió. Un exemple és FUEGORED.

Es tracta d'una Xarxa Temàtica creada l'any 2007. Els seus objectius són promoure la interacció entre els diferents grups d'investigació que fan recerca al voltant dels incendis, publicar articles conjuntament i transferir coneixements a gestors, administracions i la societat en general.

Per finalitzar, es va posar un exemple d'apropament de la societat a la gestió forestal responsable. Va ser al municipi d'Alcoi. Es van cremar 500 hectàrees de bosc. L'Administració, en lloc d'actuar pel seu compte, va contactar amb especialistes per demanar assessorament i, a partir d'aquí, es va decidir entre tots el que era millor per a la zona cremada. Aquest fet evità una despesa ineficaç de recursos, una bona gestió de la zona afectada i, sobretot, el sentiment que la població està ajudant i essent educada en un tema com els incendis forestals que, malgrat ser massa freqüents al nostre territori, continuen sent força desconeguts per a la societat. [Antonio **Velasco**]

Dimecres 28 de febrer de 2013

Jorge OLCINA CANTOS
Universitat d'Alacant

*Riesgos climáticos y cambio climático
en el litoral mediterráneo español: un escenario de incertidumbres.*

El passat 28 de febrer, a la Sala Nicolau d'Olwer, el Dr. Jorge Olcina Cantos, de la Universitat d'Alacant, va desenvolupar la seva dissertació sobre riscos climàtics: *Riesgos climáticos y cambio climático en el litoral mediterráneo español: un escenario de incertidumbres*. I és que aquesta regió és un escenari pilot com a territori de risc a causa d'una planificació deficient, que s'agreuja amb els escenaris futurs d'escalfament global i canvi climàtic.

És convenient recordar que el clima mediterrani és tranquil i agradable, però amb freqüència ocorren fenòmens extrems de considerable magnitud.

La preocupació pel risc per part de la societat apareix per la necessitat d'aquesta de viure amb seguretat, però l'espai geogràfic en el qual s'estableix deixa de ser confortable en determinats moments. Alguns sectors econòmics són especialment sensibles al canvi climàtic, com el turisme, que és la principal activitat econòmica d'aquest espai, cosa que fa que es generi un interès mediàtic que va augmentant. Com a exemple, es preveu que augmenti el nombre de dies amb temperatura desagradable per excés de calor, per tant s'han de dirigir les actuacions futures considerant aquestes realitats.

Així, en un context ideològic global on interfereixen diferents vectors directors es tendeix cap al concepte del desenvolupament sostenible, però aquesta idea es troba en conflicte amb les idees de la societat del risc en la qual ens trobem immersos. D'aquesta manera, l'espai geogràfic es transforma en espai de risc perquè no s'ha respectat el funcionament de la natura.

Els riscos ambientals són llavors objecte d'estudi per diversos motius:

- perquè la llei ho demana,
- perquè existeix una demanda social,
- perquè l'anàlisi del risc és eminentment geogràfica,
- perquè els individus han d'estar formats per treballar en aquests temes i
- perquè les competències en matèria de riscos ambientals són àmplies.

Les actuacions concretes sobre el territori poden ser perilloses o no en funció dels estudis previs que es portin a terme, i poden posar o no en risc una societat. Aquest risc, a sobre, es veurà incrementat en funció del canvi climàtic previst ja que aquest farà augmentar la perillositat, és a dir, la component ambiental del risc. Malgrat tot, cada vegada més, l'actuació del ser humà és la que més influeix en l'increment del risc, ja que ha transformat el territori, i ha augmentat l'exposició de la societat.

D'aquesta manera apareixen territoris del canvi global, espais geogràfics sotmesos a canvis, on es creen territoris de risc que són escenaris dels efectes del canvi climàtic.

Aquesta realitat ha de ser incorporada a la planificació territorial, ja que són les polítiques territorials les que menys s'han adaptat a aquesta nova realitat. És per això

que no es pot deixar de valorar la component humana i social del risc, no l'eminència física, intentant passar de la mitigació del perill a reduir l'exposició i la vulnerabilitat.

Pel que fa als processos d'ordenació, no es pot negar que es tracta d'un procés complex, i ocorre que les actuacions locals vénen dirigides per legislacions d'instàncies superiors, des d'Europa (amb la Estratègia Territorial Europea) fins a les comunitats autònomes. Des d'Europa se sol·licita ja un estudi del risc abans qualsevol actuació territorial. A l'Estat espanyol, la realitat passa a ser competència de les autonomies, que en molts casos han donat peu a plans municipals d'ordenació urbana que porten vigents molts anys, previs a les darreres lleis del sòl estatals i europees, fet que provoca que sigui freqüent trobar societats exposades a riscos que abans no estaven regulats i ara sí.

En definitiva, els estudis del medi físic han de portar-se a terme de manera més exhaustiva i dedicada. La nova realitat tendeix cap a l'elaboració de mapes del risc i propostes d'ordenació territorial acords a aquests estudis, fets que ja s'estan donant en alguns estats europeus, als Estats Units i al Japó. [Oliver **Meseguer**]

De l'11 al 14 de març de 2013

Alessio SITRAN, Rafael GIMÉNEZ-CAPDEVILA, Hans-Luiger DIENEL,
José M. CORONADO, Maddi GARMENDIA i Roger W. VICKERMAN
van participar en el cicle de conferències:

*El tren d'alta velocitat
i el paper de la intermodalitat a les ciutats mitjanes.*

De l'11 al 14 de març del 2013 la Societat Catalana de Geografia acollí un cicle de conferències sobre el tema “El tren d'alta velocitat i el paper de la intermodalitat a les ciutats mitjanes”, organitzat per la Universitat de Lleida com una acció Jean Monnet, en el marc del *Lifelong Learning Programme de la Unió Europea*, i coordinat pels socis Jordi Martí-Henneberg i Kerstin Burckhart.

El cicle comportà cinc conferències, presentades a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans a Barcelona, amb el suplement de la jornada “El Tren d'Alta Velocitat a Europa i la seva connexió a les ciutats mitjanes: Diferents solucions a la intermodalitat”, que acollí el Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya a la seva seu de Barcelona, el 15 de març. La sortida “Girona i el TAV”, organitzada per la Societat Catalana de Geografia el 16 de març, s'incloué com a activitat complementària del cicle de conferències.

El dilluns 11 de març Alessio Sitran, de l'empresa de consultoria TRT Trasporti e Territorio de Milà, exposà l'exemple de la intermodalitat a partir de la xarxa ferroviària d'alta velocitat d'Itàlia: *Recent developments of high-speed rail services in Italy: an analysis of major achievements and remaining weaknesses*. La topologia d'aquesta xarxa forma una T, amb una línia d'est a oest (de Torí a Venècia) i una de nord a sud (de Milà a Salerno). El fet que aquestes línies comptin amb dos operadors (Trenitalia i NTV) en fa un cas únic a Europa. Com a exemples de ciutats mitjanes amb nusos intermodals presentà els casos de Bolonya i Florència. En el cas de Bolonya destacà la interconnexió de l'estació ferroviària amb l'aeroport mitjançant un *people mover* o metro automàtic. Per a Florència, subratllà la importància que tindrà la nova estació d'alta velocitat com a punt de centralitat quan estarà connectada a les xarxes de transport urbà regional i de ferrocarril convencional.

El dimarts 12 de març, Rafael Giménez-Capdevila, en substitució del ponent inicialment previst, Oliver Klein, presentà l'exemple de França. En la seva conferència *Alta velocitat ferroviària a França: regions i intermodalitat* destacà el fet que les Regions tenen la competència en matèria de transports ferroviaris d'abast regional. Això ha permès la creació de serveis ferroviaris regionals que connecten l'alta velocitat amb el conjunt del territori regional. D'altra banda, el “Grenelle de l'Environment”, un procés iniciat l'any 2007 des del govern central que comptà amb la participació d'altres organismes públics i privats, determinà l'objectiu de crear un model de transports sostenible, a fi de reduir la contribució del sistema de transports al canvi climàtic. Comentà dos exemples d'iniciatives regionals en matèria de transport públic. Un és la promoció de l'ús del tren regional pel preu simbòlic d'un euro (independentment de la distància recorreguda a l'interior del territori regional) que ja ha començat a posar en pràctica la regió Llenguadoc-Rosselló. L'altre és el concepte de tren regional d'alta velocitat, el “TERGV” (per contracció del termes TER, tren exprés regional, i TGV,

tren d'alta velocitat), serveis que circulen per algunes línies d'alta velocitat, sobretot de la regió Nord-Pas de Calais, amb connexions entre la capital regional Lille i les ciutats mitjanes.

El dimecres 13 de març es presentaren dues conferències. La primera a càrrec de Hans-Luiger Dienel, de la Universitat Tecnològica de Berlín, sobre el tema de la intermodalitat a Alemanya: *Connecting the High-speed train in German cities. Good practices of intermodality*. El ponent és autor del llibre *Unconnected Transport Networks*, on sosté la tesi que la planificació per al tren d'alta velocitat fou monomodal, sense oferir intermodalitat amb altres mitjans de transport. Amb la construcció d'estacions d'alta velocitat en aeroports s'inicià el canvi de concepte i ara les estacions compten amb una bona intermodalitat que inclou tant el vehicle privat (aparcaments) com els trens regionals, el tramvia i els mitjans de transport no motoritzats. Com a exemple capdavanter menciona el portal web FLINC (<https://flinc.org/>), que ofereix un servei per compartir el cotxe a tota Alemanya.

La segona conferència *El potencial turístic en ciutades con conexión de alta velocidad ferroviaria*, fou impartida per José M. Coronado i Maddi Garmendia, de la Universidad de Castilla-La Mancha, a Ciudad Real. Presentaren un estudi realitzat en tres ciutats mitjanes a Espanya: Albacete, Ciudad Real i Toledo. L'estudi es focalitza en els trajectes a peu per a turistes entre les estacions ferroviàries d'alta velocitat i els respectius centres urbans. Analitzen la llegibilitat i la senyalització de l'itinerari, l'estat i amplada de les voreres i la qualitat de l'entorn immediat (nivell de trànsit als carrers, atractius addicionals en l'itinerari, com ara vistes panoràmiques, etc.). Malgrat que l'experiència turística comença a l'estació, conclouen que en aquests casos les connexions per a vianants són la baula perduda en la cadena de transport.

El dijous 14 de març Roger W. Vickerman, de la Universitat de Kent (Regne Unit), clogué el cicle de conferències amb una exposició sobre el ferrocarril d'alta velocitat i el desenvolupament regional a partir de la línia entre Londres, París i Brussel·les: *High-speed rail and regional development: the case of intermediate stations*. Els problemes causats per la segregació jurisdiccional de les xarxes i la competició entre operadors (fronteres, regulacions, finançament...) tenen una particular incidència en les ciutats mitjanes, que queden relegades pel predomini dels fluxos intermetropolitans. Les autoritats locals i regionals tenen en aquest camp un paper rellevant en tant que poden facilitar l'accés a la xarxa d'altres prestacions i convertir l'estació en un centre de serveis i negocis. [Kerstin **Burckhart** i Rafael **Giménez-Capdevila**]

Dijous 18 d'abril de 2013

Dina VAIYOU
Universitat Tècnica Nacional d'Atenes

Gendered spaces of crisis in Greece.

Dina Vaiou és doctora per la University of London i catedràtica d'anàlisi urbana i estudis de gènere del departament de Planificació Urbana i Regional de la National Technical University of Athens (Grècia). Actualment, coordina el programa de postgrau de Planificació Urbana i Regional de la mateixa universitat. Les seves publicacions, participació en congressos (molt sovint com a ponent convidada) i projectes (grecs i europeus) i els seus interessos de recerca són nombrosos. Les seves principals recerques han girat entorn la crítica feminista de l'anàlisi urbana, el mercat de treball (amb especial èmfasi en el treball de les dones i els processos d'informalització) i l'impacte de les migracions a Atenes (concretament, la vida quotidiana de les dones migrants).

La conferència de la professora Dina Vaiou, dictada a la Societat Catalana de Geografia el dia 18 d'abril de 2013 sota el títol *Gendered spaces of crisis in Greece*, es va dividir en 3 parts, les quals passem a resumir.

En la primera part, es presenta el panorama general de la situació econòmica i social de Grècia. Darrera les xifres macroeconòmiques que mostren la greu situació econòmica de Grècia (augment del deute públic, increment de mesures neoliberals, recapitalització dels bancs, augment de les xifres d'atur, programes d'austeritat pressupostària de serveis públics, deteriorament dels nivells de vida, etc.), hi ha persones (homes i dones de totes les edats, locals i nous/noves) que pateixen la crisi diàriament. La precarització i flexibilització de la feina, la baixada de pensions i salaris, l'augment dels aliments bàsics són algunes de les conseqüències que viu, des de fa aproximadament tres anys, la societat grega. Comparant xifres d'atur de l'any 2009 i 2012, s'observa com l'atur es dispara i afecta de manera significativa les dones, passant de 12% (2009) al 28,1% (2012) de la població femenina i del 5% a 21,7% de la població masculina (arribant a xifres d'atur del 61% de noies menors de 25 anys i del 46,5% de nois de la mateixa edat, a l'any 2012). El salari de les dones representa a hores d'ara el 78% del dels homes. Les desigualtats de gènere, doncs, han augmentat en els darrers anys.

En la segona part, i per tal de mostrar com afecta la crisi la vida quotidiana de les dones, es presenta la història de les experiències viscudes de tres dones que viuen al centre de la ciutat d'Atenes. La primera història és la de Mary, una dona de 48 anys, soltera, treballadora social, aturada des de l'any 2010. Aquesta dona, sense ingressos actuals perquè no pot beneficiar-se del subsidi d'atur, va veure's obligada a anar a viure amb la seva mare, jubilada i amb una minsa pensió de jubilació (reduïda en un 12% al 2012). Davant greus problemes per arribar a final de mes, les dues dones van decidir l'any passat donar de baixa el servei telefònic i minimitzar l'ús de la calefacció. La Mary se sent deprimida però diu que no es pot queixar perquè viu sota un sostre i menja cada dia. L'única cosa que la fa sentir a disgust són les incidències que viu al seu barri provocades per la presència massiva d'immigrants. Malgrat tot, té una molt bona amiga de Sierra Leona que l'ajuda a tenir cura de la seva mare. La segona història és la de Christiana, una dona de 56 anys, divorciada i funcionària. En els darrers anys ha vist

com el seu salari i la seva capacitat d'estalvi s'han anat reduint. Fins fa poc una dona originària de Bulgària tenia cura del seu pare, un home gran i dependent, però des de fa uns mesos van haver de prescindir de la seva assistència. Qui té cura ara d'aquest home, mentre la Christiana treballa, és la néta, de 26 anys, una de tantes aturades amb estudis superiors. La dona migrant búlgara s'ha trobat sense feina, ha perdut el seu permís de residència i no pot enviar diners a casa. El tercer cas és el d'Etlena, una noia de 24 anys, d'Albània, casada, amb una filla de 4 anys, que treballa com a assistent de neteja en diverses oficines durant la setmana (alguns dies amb horari nocturn) i els diumenges en una casa particular (cobrant 7€ l'hora). El marit està a l'atur i és ella la *breadwinner* de la família, situació que el marit no acaba d'acceptar del tot. Aquesta noia sense permís de residència no pot ser contractada legalment i té por quan passeja sola pel carrer.

En la tercera part, es presenten les reflexions finals. En primer lloc, s'observa com les feines de cura, tradicionalment realitzades per les dones, han estat desmantellades a tots els nivells: des de la treballadora social que es queda sense feina perquè l'empresa que la contractava ha vist reduït el seu pressupost per part de l'Estat, fins a les dones migrants que perden la feina (i també el seu estatus legal) o precaritzen el seu treball encara més. Els treballs de cura reorganitzen en molts casos la vida quotidiana de les famílies, i concretament, la de les dones. En segon lloc, s'ha observat en els darrers anys un augment de la inseguretat i la por al carrer. Els discursos ultranacionalistes, xenòfobs, homofòbics i sexistes del partit neonazi grec, Alba Daurada, que en les últimes eleccions va aconseguir 21 escons, ha empès i justificat actes violents contra les persones migrants. Finalment, i enmig d'aquesta situació econòmica i social, han aparegut iniciatives i pràctiques solidàries (recol·lectes de menjar, intercanvis de productes, etc.) per fer front a la crisi creant espais de trobada als barris més necessitats d'Atenes.

Per acabar, la conferenciant va fer referència a la geògrafa Doreen Massey i al seu sentit global del lloc i va concloure amb la importància de tenir en compte les diferents escales (el cos, la llar, la comunitat i el barri, la ciutat) per tal d'enriquir el coneixement d'un procés determinat, en aquest cas la crisi i les seves conseqüències en la vida quotidiana de les persones. [Anna **Ortiz**]

Dijous 2 de maig de 2013

Santiago RIERA i Yannick MIRAS
Universitat de Barcelona i CNRS / Université Clermont-Ferrand 2

*Paisatges francocatalans compartits: evidències d'un espai viscut comú.
La bilateralitat com a estratègia d'un treball.*

Quan s'inicia l'ocupació humana de les zones de muntanya? Quin impacte i quines conseqüències té? Quins mètodes i quins objectius persegueix l'estudi de les empremtes humanes prehistòriques i històriques? Aquestes i altres preguntes guien el treball de dos equips de recerca interdisciplinaris basats a Barcelona i a Clarmont d'Alvèrnia, que comparteixen recursos materials, especialistes i metodologia, que programen conjuntament les recerques i que estableixen contactes sovintejats entre els seus investigadors.

N'és una mostra la conferència impartida per Santiago Riera i Mora, especialista en paleopaisatge i professor agregat de prehistòria de la Universitat de Barcelona, i Yannick Miras, director adjunt del Laboratoire de Géographie Physique et Environnementale (GEOLAB) de la Université Clermont-Ferrand 2 i enginyer de recerca del CNRS, amb el títol: *Paisatges francocatalans compartits: evidències d'un espai viscut comú. La bilateralitat com a estratègia d'un treball.* Va tenir lloc a l'Institut d'Estudis Catalans el dia 2 de maig de 2013.

La conferència fou precedida per una presentació dels dos centres de recerca a càrrec dels respectius directors: Jean-Luc Peiry, catedràtic de la Université Blaise Pascal (Clarmont d'Alvèrnia) i director del GEOLAB; i Josep Maria Fullola Pericot, catedràtic de Prehistòria de la Universitat de Barcelona i director del Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques.

El fet de tractar-se de la col·laboració entre un centre francès i un altre català impulsà els seus responsables a fer-ne partícip a Diàleg, l'Associació d'Amistat Catalano-Francesa, que oferí la possibilitat d'organitzar un acte de divulgació entre els seus socis i simpatitzants. La temàtica especialitzada, però, aconsellava ampliar el públic potencial i la Societat Catalana de Geografia, amb l'extensió al conjunt de l'Institut d'Estudis Catalans, oferí el marc adequat. L'encarregat de presentar l'acte fou Rafael Giménez-Capdevila, membre de les juntes de Diàleg i de la Societat Catalana de Geografia.

Els professors Riera i Miras intervingueren alternativament i emprant ambdós tant la llengua francesa com la catalana. D'antuvi presentaren els paisatges de muntanya objecte d'estudi dins d'aquest ampli projecte de recerca, que es troben a Occitània i als Països Catalans: valls del Madriu-Perafita-Claror (Andorra), valls de Núria i Coma de Vaca (Ripollès), serra del Cadí (Berguedà-Cerdanya), vall del Tet (Conflent), massís del Cantal (Alvèrnia), linha daus Puèis [en occità, o chaîne des Puys en francès], Losera [Lozère]. Per bé que amb alçades diverses, comparteixen el fet de trobar-se en zones somitals i supraforestals que configuren espais oberts dedicats històricament a pastura. Habitualment, han estat gestionats per les administracions com a espais naturals, amb valors paisatgístics i una oferta de recursos naturals (aigua, boscos...) i serveis ecosocials (excursionisme, esquí...). Tot i això, aquests medis conserven importants empremtes d'una intensa i antiga presència humana. El paisatge integra natura i cultura,

valors biològics i patrimonials. En aquest sentit, el paisatge de la muntanya és producte dels usos històrics, amb una transformació i empremta humana profunda, que sovint li confereix valor simbòlic. Així ho corrobora el temple romà de Mercuri erigit al cim del Puèi Domat [Puy de Dôme], o el santuari de Núria. Amb aquest bagatge, els conferenciant afirmaren que Europa acull uns paisatges culturals dels més antics del món, fet que li confereix una identitat singular. Per això alguns d'aquests paisatges de muntanya ja han estat reconeguts com a Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO, i altres ho han demanat. La tasca de reconstruir la història del paisatge, la seva gènesi, ha de permetre posar en evidència la transformació que les societats humanes han fet sobre el medi i revalorar així, el paper cultural i històric de la muntanya europea.

El projecte de recerca s'organitza a partir d'un treball bilateral de continu intercanvi, afavorint la creació d'un espai comú d'objectius, d'objectes i de mètodes. D'aquesta manera, l'estructura de la recerca participa també en el reforçament d'un espai vinculat entre el Sud de França i Catalunya. Alhora, precisament aquesta vinculació i potenciació regional afavoreixen la internacionalització de la recerca. Per això l'equip francès estudia la capçalera del Freser, mentre que l'equip català la de la Tet. La reconstrucció del paisatge històric es basa en la integració de diverses disciplines, metodologies i tècniques: anàlisi paleoambiental, arqueobotànica, geomorfologia, arqueologia i fonts escrites. Els resultats permeten identificar els canvis en el paisatge i les seves causes. Els impactes paisatgístics es detecten des del neolític, uns 4500 anys aC, amb diversitat d'usos: hàbitat, explotació de recursos (mineria, metal·lúrgia, fusta...), ramaderia i àdhuc una agricultura de muntanya.

La primera conclusió de l'estudi porta a afirmar que els espais de muntanya han estat llargament antròpics i culturitzats, no es poden considerar com a espais estrictament "naturals" a conseqüència d'una presumpta marginalitat per part de les comunitats humanes. La muntanya europea ha jugat un paper molt destacat en la història i configuració del continent. Per això els conferenciant en recomanen la preservació, a la vegada que es creen les condicions de desenvolupament socioeconòmic adequades per a les comunitats locals.

El projecte de recerca ha contribuït a generar metodologia nova, a fi d'incorporar la llarga durada en la construcció de models que siguin útils per a la presa de decisions sobre els futurs usos dels espais de muntanya, especialment enfront dels canvis que poden derivar-se del canvi climàtic i ambiental en curs. [Rafael **Giménez-Capdevila**]

Dijous i dimarts 9, 14 i 16 de maig de 2013

Xavier CAMPILLO BESSES i Rafael LÓPEZ MONNÉ
van intervenir en el curset:

Camins, mobilitat i patrimoni.

El curs es va desenvolupar en tres jornades: les dues primeres (9 i 14 de maig) van ser conduïdes per Xavier Campillo Besses, qui a més era el coordinador del curs, i la tercera jornada va ser impartida per Rafael López Monné (16 de maig). La sortida de camp que s'havia de dur a terme als voltants de Sitges (Els camins dels Colls i Miralpeix) es va haver de suspendre per motius de salut del coordinador. El curs va comptar amb una vintena llarga d'assistents que en van fer una valoració molt positiva.

L'experiència dels dos ponents en el món dels camins a Catalunya és de sobres reconeguda tal i com ho demostren els seus CV i es pot comprovar a la seva obra *El llibre dels camins. Manual per esvair dubtes, desfer mites i reivindicar drets*, publicat a Tarragona per Arola editors l'any 2010.

Dijous 9 de maig (Xavier Campillo)

A la presentació del curs Xavier Campillo va assenyalar l'objectiu principal, que no era altre que enfocar el curs per a les necessitats de gestió, ja que segons la seva llarga experiència i trajectòria en aquest camp es pot afirmar que a Catalunya no tenim ni política de camins, ni gestió dels camins en el medi rural, cosa que ens porta a una falta total de política del medi rural.

Què són els camins? Doncs d'entrada l'objecte geogràfic per excel·lència, ja que els camins són els resultats d'un procés històric, creats per satisfer les necessitats socials i/o econòmiques en un lloc concret. Això fa que sigui imprescindible definir bé què és un camí. El problema està en que cada país té la seva definició de camí. A Espanya tot el que no és carretera és un camí, és a dir, la definició està feta per exclusió malgrat que la Constitució espanyola reconeix el "Dret a circular pel territori" i a "Gaudir d'un medi ambient adequat". Ara bé, si tenim en compte que el Codi Civil català també permet el tancament de finques, ja tenim un conflicte! Com es poden resoldre interessos tan allunyats com el dret de pas i el tancament de finques? Doncs determinant si el camí és públic o ho és la propietat o és privat, etc... Per tant, per resoldre el conflicte cal fer certa investigació sobre l'estudi dels camins i les finques rústiques des d'una perspectiva especialitzada i pluridisciplinària, d'aquí la feina de Xavier Campillo, assessor pericial de camins, servituds de pas i terminals de pagès.

Un exercici d'escales va servir per posar de manifest que si entre carreteres principals i secundàries a Catalunya tenim uns 30.000 km de vies i uns 22.000 km de rius, de camins públics aproximadament n'hi ha uns 300.000 km, la relació és d'1 a 10! I per tant, ja es veu que els camins no es poden tractar com les carreteres.

Els camins: naturalesa jurídica, marc legal i administratiu

Per parlar dels camins no hi ha nomenclatura. Per això, en Xavier Campillo va definir tres tipus de xarxes:

1) Xarxa Primària. Accés a nuclis. De fet ens semblen carreteres d'accés municipal pavimentades, però en realitat no ho són perquè els Ajuntaments no poden tenir carreteres i per això tot són camins. Un exemple molt il·lustrador va ser mencionar "la carretera" de Boí a Taüll. No deixa de sorprendre que l'accés a un dels patrimonis mundials de la humanitat es faci per un "camí".

2) Xarxa Secundària. Xarxa rural. Tot aquell accés al disseminat, a l'agrícola i al forestal sigui per activitats sigui per lleure. Dins d'aquesta xarxa també hi ha els camins forestals. És a dir, la major part de la xarxa de camins en la qual, no cal dir-ho, trobem una gran multifuncionalitat.

3) Xarxa Terciària. Tota la resta de camins que inclou la xarxa fòssil preindustrial. Com per exemple quan es va citar el camí de la Llet de Batet a Olot, un camí que ja forma part del patrimoni cultural. En aquesta categoria hi hauria els camins "carreters" – tot i que a Catalunya n'hi ha molt pocs-, els camins de "ferradura" i els camins de "bast".

Pel que a fa la problemàtica dels camins el desconeixement del marc jurídic i legal (no calen plans de mobilitat per sota de 50.000 habitants), la manca de sensibilitat per l'objecte territorial (per exemple, no es pot sortir a peu de Vila-Seca) i la inseguretats vers el manteniment del valor cultural són els principals handicaps que presenta; tot i que, per a Catalunya, Campillo va indicar com tenim més abandonament i destrucció que no pas camins públics tallats.

A l'hora de decidir quina és l'escala adequada per tractar la gestió dels camins, Xavier Campillo no dubta gens ni mica i aposta per la municipal. Per això, segons va indicar, un municipi ha de saber quins camins són públics i quins camins són privats. I serà públic tot camí que una administració pugui demostrar que és seu. Per això, si un camí és públic (domini públic) serà inalienable, és a dir, no es podrà vendre, serà inembargable (durant 100 anys), serà imprescriptible (no caducarà), estarà exempt de registre i no tributarà. Així com els carrers dels municipis no estan inscrits al Registre de la propietat, els camins tampoc. Són camins públics, per exemple, totes les vies pecuàries.

També pot ocórrer que en un camí hi hagi una servitud pública de pas i que dins d'un privat hi hagi servitud de pas, és a dir, el dret a passar per un terreny del qual no ets propietari. En aquest sentit s'expressa la Llei de Costes que en "teoria" reconeix 10 metres de servitud de pas i la Llei d'Aigües pel que fa als rius que reconeix 5 metres a comptar des del marge extern de la llera del riu. Això no vol dir que puguis fer malbé el que hi hagi en aquests espais, per exemple si hi ha plantades patates i les trenques les hauràs de pagar. També serà públic allò que sigui un bé patrimonial.

A l'hora d'aclarir la propietat pública o privada d'un camí però, cal distingir entre la possessió i la propietat. Per tenir la propietat d'una cosa s'ha de tenir un títol que ho reconegui. El problema és que existeix la prescripció immemorial, és a dir, allò que sempre ha estat teu és teu. I com que un títol pot ser immaterial, cal preguntar-se com es pot provar una prescripció immemorial sense cap paper. Per altra banda, també existeix la usucapció (20 anys), és a dir, un bé que se sap que era privat i fins hi tot de qui era deixa de ser-ho a través de la possessió i passa a tenir un nou titular. Tot i que usucapir és una cosa força excepcional ja que només la pot fer l'Ajuntament i ha d'actuar com si fos el propietari i el propietari no dir res ni manifestar-se de cap manera durant 20 anys. Per això, a molts camins hi ha cadenes, perquè el propietari deixa passar sempre però un dia a l'any la tanca, és a dir, no estic renunciant a la meua propietat i a més ho faig de forma pública.

La clau en els camins és acreditar la possessió i per tant, l'ús públic és la possessió. Posseeixo si demostro l'ús públic, per exemple, una línia d'autobusos, una inclusió en

un inventari de béns, etc. L'ús públic d'un camí des de temps immemorials i per tant, serveix la memòria mitjançant testimonis. Si bé això cada vegada és més difícil perquè la gent gran d'ara ja no coneix el territori com els d'abans. En canvi sí que serveix la cartografia històrica i s'usa el cadastre com un índex perquè hi poden haver inscripcions al cadastre que no siguin del propietari. El que no pot rebatre ningú, és a dir, el que s'usa com a teoria objectivable de l'ús públic és la manifestació d'una necessitat de pas. Per tant, el que has de demostrar és per què servia el camí i si se'n deriva una idea col·lectiva. Els camins públics s'han d'associar a un ús públic, i el que cal demostrar és que el camí servia per fer alguna cosa o per anar a algun lloc.

Pel que fa al temps immemorial l'antic article 343-2 del Codi Civil Català deia: "quan l'actual generació, ni per ella mateixa ni per tradició de l'anterior hagi conegut un estat diferent de les coses", mentre que a Espanya s'associa a més de 100 anys. Anar més enllà de 101 anys ja és temps immemorial. Aquest fet planteja un problema. Per què els usos de lleure no han de ser un ús públic. Per exemple, des de quan es puja a un cim? Des de quan tenim guies que indiquen per on passar per anar a un cim? El problema és que no hi ha sentències en aquest sentit i per això encara ara tenim cims privats. Per exemple el cim d'Estela (Berguedà) és privat.

Dimarts 14 de maig (Xavier Campillo)

El segon dia va començar reprenent el tema de les vies pecuàries que s'havia iniciat el primer dia. Va situar els antecedents en la història dels diferents estatuts autonòmics, en els quals es parlava dels camins ramaders. En el darrer de Miravet això s'ha perdut. També es va mencionar el mapa 1:50.000 de Joan Vilà-Valentí i Salvador Llobet, elaborat a partir d'una enquesta però que s'havia perdut. I és que les vies pecuàries per Lleida s'han d'inventariar, delimitar i amollonar. Però la realitat indica que més de la meitat dels expedients de classificació es van fer durant el franquisme i els 800 expedients que queden per fer al ritme actual s'acabarien l'any 2843!

Se'ns va explicar com els pocs expedients que es fan ara són en plans de concentració parcel·lària i, a més, els camins s'hi tracten poc. En les vies pecuàries a Lleida l'any 1916 es deixaven 30 i 70 metres d'amplada, avui en dia el màxim d'amplada és de 15 metres. Tampoc no s'atén a la finalitat específica del camí ramader, si és per transhumància o transterminància. En aquest punt es va posar l'exemple de l'inventari fet al Parc Natural de l'Alt Pirineu com un exemple que havia tingut en compte les fonts documentals des de principis de segle XX, la forma i la jerarquia de les rutes transhumants; per exemple, no és el mateix un camí carener, que un de vessant o un camí ral. I a partir d'aquests criteris es van acabar definint sis grans eixos que es proposaven protegir perquè són béns culturals i poden servir per dur a terme polítiques actuals de gestió del medi natural.

No obstant alguna experiència positiva, la problemàtica segueix sent present en general en la majoria de camins. Per exemple, el camí ral de Cardona hauria de tenir 15 metres d'amplada i actualment ha desaparegut per ocupació. A la costa es pot comprovar com la servitud de pas no sempre és respecta. A més, el límit entre el domini terrestre i el marítim es calcula en funció del pendent i a vegades això fa que coincideixi amb la meitat d'un vessant i no amb la cresta del vessant, tal i com es feia abans. La pavimentació dels camins no sempre respon a uns criteris de lògica. Molts camins s'han abandonat i altres s'han respectat poc amb actuacions poc adequades, tal i com es va demostrar amb exemples de Castellar del Vallès, Durro i Boí, Sant Antoni de Vilamajor, etc.

La regulació de l'accés motoritzat al medi natural

Arribats en aquest punt ja es tenia clar que els camins eren un objecte 100% geogràfic. Ara calia tractar-los en el marc de la gestió. I per tant, el primer punt a tractar va ser la regulació de la mobilitat. Però aquí Campillo va indicar com s'estava començant la casa per la teulada, ja que volem regular un ús per una via que no hem arribat a definir mai. La problemàtica d'accés motoritzat al medi natural s'inicia els anys seixanta i setanta, però és amb l'arribada dels turismes tot terreny als anys noranta que el model sociocultural d'accés al medi natural canvia. Per això als anys noranta moltes comunitats autònomes faran lleis de regulació d'accés. Algunes fins i tot es basen en la Llei catalana de regulació d'accés (Llei 9/1995). Alguns dels aspectes més importants d'aquesta llei eren: 1. La prohibició de circular camp a través; 2. La prohibició de circular per camins d'amplada inferior a 4 metres no destinats expressament a la circulació motoritzada; 3. L'autorització de circular per camins d'amplada inferior si estan pavimentats; 4. La llibertat de circular per al trànsit qualificat (propietaris i serveis públics), etc, etc. A la Llei 10/2011 es va fer una simplificació i millora de la normativa però pensada per a les activitats de lleure. Així es permet la circulació motoritzada en pistes i camins inferiors a 4 metres d'amplada sempre i quan es basi en un acord amb el titular dels vials, que autoritzi aquesta circulació. També s'autoritzen excepcionalment competicions esportives als espais naturals, prèvia autorització de l'òrgan gestor de l'espai.

El problema, segons Campillo, és que la Llei 9/1995 era confusa i contradictòria, ja que fins i tot no se sabia si es parlava de camins públics i/o privats. Però la Llei 10/2011 és molt llarga i molt complexa, amb indefinicions importants com la del concepte "apte per a la circulació", amb una gran exhaustivitat de conceptes que llavors no es regulen i amb contradiccions en l'àmbit competencial. El millor de la Llei és que els ajuntaments s'han atrevit a tancar camins i ara la gent comença a acceptar que hi hagi camins tancats. No obstant això, d'entre els punts més febles de la Llei hi ha la seva ineficàcia. L'amplada i tipus de ferm són independents dels impactes ambientals i socials (si espanto vaques ho faig a 3 i a 7 metres!); a més, no resulten de cap regulació ni estan associades a cap tipologia funcional, és purament arbitrària (en aquest punt es va recordar que l'amplada d'un camí depèn en moltes ocasions del pressupost per fer-lo i de l'amplada de la maquina que el fa!). La funcionalitat dels camins és una cosa que la Llei hauria de tractar i no fa. Per altra banda, el que ha acabat passant és que és impossible controlar l'aplicació de la Llei; no hi ha mecanismes de control i, per tant, no s'ha aplicat a cap comarca. La Llei no contempla ni promou el trànsit no motoritzat. A més, no hi ha cap país a Europa que reguli l'accés al medi natural en funció de l'amplada del camí.

Propostes per a un nou paradigma regulador de l'accés al medi natural i la mobilitat rural

Vistes les contradiccions i mancances de la Llei, Xavier Campillo pensa que el millor que es podria fer és derogar-la i apostar per un model diferent; substituir la Llei per una política de camins. I en base a això va presentar als assistents al curs els aspectes més rellevants d'una proposta de modificació de l'articulat de la Llei 9/1995 de Regulació de l'accés motoritzat al Medi Natural preparada per a la Generalitat (amb data 29 de juny de 2010), a partir d'un conjunt de figures i texts. El marc de gestió general presentat es basava en tres branques: la regulació tècnica (construcció i millora i manteniment), l'inventari (que serviria per a la classificació) i la regulació d'ús (amb un

bon suport de senyalització). Una de les coses que cal fer d'entrada és abandonar la idea dels criteris morfològics i apostar pels criteris funcionals, és a dir, regular l'accés en base a la classificació i la jerarquització funcional que se'n desprengui. D'aquesta manera per exemple proposava un ús comú obert a la xarxa de carreteres (incloent la xarxa veïnal), la xarxa rural pública i la xarxa forestal de la pública, i en canvi un ús restringit a les xarxes forestals de 2a i 3a, a les vies de servei (privades o públiques) i a la xarxa de camins rurals tradicionals (xarxa històrica). Els àmbits de la gestió haurien de ser els municipis, els Espais Naturals Protegits i l'Administració Forestal. Indicant que potser no caldria ni tan sols una llei, es podrien fixar regles bàsiques a partir de decrets. Una de les apostes més importants era la "no rigidesa" i per això, cal fixar-se molt bé en les especificitats del trànsit motoritzat de lleure i l'atenció específica als discapacitats, però també considerar el trànsit no motoritzat (per exemple: a peu per camins rurals tradicionals, en bicicleta per vies verdes i vies ciclistes, a cavall per vies pecuàries). Menció especial també es va fer a la forma de fer els inventaris de camins i la manera d'incloure'ls en el registre de la propietat, la qual cosa va donar peu a discutir la utilitat del cadastre i deixar clar que només havia de servir com a punt de partida, però mai ha de servir per dir de qui és la propietat; el títol de propietat és una altra cosa. A partir dels inventaris municipals també es va debatre sobre com publicitar la informació (inventaris municipals, planejament urbanístic, cadastre, cartografia oficial i temàtica) i la senyalització dels camins amb indicacions clares de les normatives aplicades. En general, la proposta va donar peu al debat i hi va haver força preguntes i diàleg entre tots els assistents al curs i el ponent.

Dijous 16 de maig (Rafael López i Xavier Campillo)

Camins senders i senderisme. Models de senyalització.

El tercer dia dels curs va ser conduït per Rafael López Monné, el qual va començar la jornada dient que caminar cada vegada té més rellevància perquè cada cop som més urbans. I va defensar el fet de caminar com a font de satisfacció (va citar la *Walking Society*) i la tercera dimensió del viatge que és el viatge a peu, perquè ara la gent es trasllada i transita poc, va dir. L'interès de caminar està en com veiem les coses, en fer que la relació amb el territori sigui molt més íntima.

Dit això i a partir de preguntar per on caminem va mencionar les dues accepcions que té el concepte sender. Ja que un sender pot ser una categoria viària, un tipus de camí que té un propietari o bé un itinerari de senderisme senyalitzat, és a dir, una infraestructura equipada. I és clar, ja es veu que són dues coses completament diferents. En relació amb el fet de considerar el sender com un equipament, com una "marca" inscrita al registre de la propietat mercantil, cal tenir en compte que la senyalització serà el principal equipament del senderisme i la millor manera de fomentar rutes a peu.

Així, a partir de la discussió sobre els models per senyalitzar itineraris (amb propostes concretes com GR, PR...) i camins no motoritzats com a via alternativa, se'n van mostrar imatges, es van comentar diferents tipus de senyalització i es va tractar el tema principal del dia, que no era altre que respondre al fet de com fer transitable la xarxa rural amb models de senyalització que serveixin a tothom. Defensor de la xarxa de senyalització suïssa, perquè tot ciutadà suís pot recórrer el seu territori a peu des de les poblacions seguint les indicacions com si fos a la xarxa de carreteres, va exposar quins eren els principals objectius d'una xarxa pedestre senyalitzada i quines característiques havia de tenir. Per això va dir que calia considerar els diferents usuaris, que va distingir en tres nivells: públic familiar o 1r nivell, interessos concrets o 2n nivell

i públic expert o 3r nivell. Així mateix va parlar dels diferents tipus de senyal (la vertical direccional i bàsica és la més important, però també hi ha la de continuïtat i seguretat i la informativa) i la informació continguda en la qual va destacar el nom del camí i la importància que respongui al coneixement de la població. Una idea subjacent de tot plegat es basava en el fet de transformar el camí per convertir-lo en patrimoni. Per això cal prioritzar els noms dels camins que responguin a una funcionalitat pública defugint escales excessivament locals i pensant que una bona escala per cartografiar els camins és la d'1:25.000 (escala excursionista de referència), malgrat que va advertir que les noves tecnologies ho canviaran tot i en el futur es podrà estalviar molts diners de senyalització.

Una anàlisi DAFO (Debilitats, Amenaces, Fortaleses i Oportunitats) dels camins i la seva senyalització va donar peu al debat i a la pregunta de fins a quin punt un itinerari és una necessitat pública. Pregunta que es respon pensant en la quantitat de llocs on la gent camina per la carretera. També es va comentar el paper patrimonial dels camins o "fils de la memòria" i de la importància que els escolars surtin a caminar amb els mestres, posant l'exemple del Priorat on les escoles apadrinen camins.

La xarxa de camins del Priorat

A la segona part de la tarda es va presentar l'impuls del turisme a peu i de l'enoturisme a la comarca del Priorat. Un projecte que va néixer l'any 2007 del mateix sector turístic i a través del Consell Comarcal, vinculant senderisme i món del vi i de l'oli. L'experiència del projecte va permetre a López Monné explicar la dificultat per trobar camins i fer el territori transitable a peu però per altra banda era un projecte que complia amb diferents objectius pensats per al Priorat perquè: 1. Permetia potenciar formes de turisme vinculades amb el vi i l'oli. El turisme a peu era coherent amb els valors que volia transmetre el Priorat. 2. Era un procés a llarg termini que pensava en el Priorat com una destinació internacional de turisme a peu. 3. Creava sinergies entre el turisme, la recuperació i la valoració del patrimoni. 4. Reforçava les singularitats del Priorat. Per això es va fer un estudi per veure quins eren els camins més importants del Priorat i es van dissenyar un conjunt de rutes seguint diferents principis: 1. El plantejament conceptual basat en el vi i l'oli, és a dir, tradició i innovació, esforç i cultura agrària. 2. Delimitació territorial basada en la Denominació d'Origen (DO) Priorat, per això va ser necessari identificar cellers, cases rurals, en definitiva on era la gent que s'hi volia implicar. 3. Fer les actuacions de forma prioritzada, aprofitar els camins per on es podia passar i obrir-los almenys 1,5 metres per tal que el camí es vegi. 4. La divulgació era fonamental, quina estratègia de comunicació farem servir, com ho explicarem. Tot plegat es va concretar en circuits de 2 dies de durada per incentivar tota mena d'escapades. Una guia que ha publicat conjuntament amb Toni Orensanz a l'editorial Arola amb el títol de: *A peu pel Priorat del vi i l'oli*. L'exemple va acabar amb diferents reflexions sobre les estratègies seguides, l'èxit d'algunes de les coses fetes i les petites frustracions provocades pel desplegament de tot plegat, per acabar amb els principals reptes de consolidació de tot el projecte.

Els camins dels Colls i Miralpeix

Xavier Campillo va cloure el curs explicant com la sortida prevista als camins de Colls i Miralpeix s'havia pensat com un exemple paradigmàtic del procés que se segueix a l'hora de fer un inventari de camins i com un compendi de problemàtiques diverses complexes difícils de gestionar. Va aprofitar l'aula per mostrar el procés des

d'un punt de vista gràfic i cartogràfic il·lustrant tot el procés documental i va emplaçar a tothom a la trobada del dissabte, que malauradament no es va poder dur a terme, per analitzar els conflictes apuntats a la sessió que resumien el curs complet i tots els vessants presentats pels ponents.

En definitiva, molt bon curs i satisfacció general d'haver aprofundit en l'apassionant món dels camins. [Albert **Pèlachs**]

Dimarts 16 de maig de 2013

Daniel GALLAND
Universitat d'Aalborg

*Evolución del sistema de planificación en Dinamarca
(1950-2010)*

Hem posat sobre el pedestal el model de planificació territorial dels països escandinaus i allà roman sense preguntar-nos si encara ens hi podem emmirallar. El pas per Barcelona del professor Daniel Galland, del Departament de Desenvolupament i Planificació de la Universitat d'Aalborg a Dinamarca, ha estat una excel·lent oportunitat per a revisar alguns mites al respecte. Ho va explicar en la conferència titulada *Evolución del sistema de planificación en Dinamarca (1950-2010)*, dictada el 16 de maig del 2013 a l'Institut d'Estudis Catalans, organitzada de conjunt amb la Societat Catalana de Geografia i l'Associació d'Arquitectes Urbanistes de Catalunya.

Daniel Galland, mexicà d'origen establert des de fa 6 anys a Jutlàndia, estudia els processos de planificació territorial danesos, en particular llur evolució recent, sobre la qual ha publicat dos articles el 2012: "Understanding the Reorientations and Roles of Spatial Planning: The Case of National Planning Policy in Denmark", *European Planning Studies*, vol. 20, núm. 8; "Is regional planning dead or just coping? The transformation of a state sociospatial project into growth-oriented strategies", *Environment and Planning C: Government and Policy*, vol. 30.

Des dels anys 1970, el govern socialdemòcrata danès impulsà la planificació física del territori, amb l'objectiu principal d'obtenir un reequilibri demogràfic i econòmic entre Copenhaguen i la resta del país, sobretot la península de Jutlàndia. La reforma de l'administració local el 1970, que rebaixà el nombre de municipis del miler existent a 275 i creà els comtats, constituí un dels instruments d'aplicació d'aquella política territorial, basada en donar igualtat d'oportunitats a tot el territori. Per memòria, la superfície de Dinamarca és de 43.000 km², amb una població estable d'uns 5,4 milions d'habitants.

El 2007, amb govern liberal-conservador, una nova reforma de l'organització local albira canvis en les polítiques territorials. La fusió de municipis en redueix el nombre fins a 98, s'aboleixen els comtats que redactaven i aplicaven els plans territorials i es creen 5 regions. També canvien els objectius: les estratègies per al creixement econòmic, per a la implantació d'empreses, passen al primer pla, en un context neoliberal, on la competició s'imposa davant el reequilibri.

La coherència entre organització administrativa i planificació territorial és possible gràcies a les successives reformes establertes. Ara bé, en l'etapa actual s'imposa la governança borrosa, la que s'acomoda a les necessitats del moment fent abstracció de límits i fronteres. De fet, la planificació territorial ha deixat de ser considerada com un avantatge i més aviat és percebuda com un cost.

Alguns paral·lelismes amb Catalunya semblen evidents, per exemple la correlació entre la capital i la resta del territori o la reforma del nivell local lligada als objectius de planificació. La conferència fou completa i estimulante. [Rafael **Giménez-Capdevila**]

Dijous 23 de maig de 2013

Joan REBAGLIATO i FONT
Soci honorari SCG

*Elements de lingüística romànica
convenients per a geògrafs catalans*

Dijous 23 de maig, Joan Rebagliato i Font, soci honorari de la Societat Catalana de Geografia (SCG), va impartir una entretinguda conferència —sense apunts ni *Power Point*— durant la qual, sota el títol *Elements de lingüística romànica convenients per a geògrafs catalans*, va repassar l'eclosió de les llengües neollatines a l'alta edat mitjana, i, en especial, de les hispàniques. El desenvolupament del tema havia de ser fet, necessàriament, a grans trets. Tanmateix, el conferenciant no ens va estalviar la citació exacta de referències documentals ben precises. I amb una vivacitat envejable. La claredat d'exposició, recolzada en una hàbil i didàctica conjuminació d'història, geografia i filologia, es va traduir en un esbós excel·lent de geografia històrica lingüística, el qual va fer bo la formació i professionalització de Joan Rebagliato en estudis de filologia clàssica i d'aplicació geogràfica des de fa molts anys. Ens ho havia recordat el vicepresident de la SCG, Jesús Burgueño, en les paraules de presentació prèvies a la dissertació.

La revisió de la geografia administrativa del Baix Imperi romà va servir de marc per a situar les llengües que s'hi parlaven ja a les envistes de la seva dissolució política. La preponderància del llatí a occident i del grec a orient, per sobre de llengües locals residuals heretades de temps anteriors, era manifesta. No semblava pas que aquest panorama s'hagués d'estrancar. A la banda ponentina, però, les invasions germàniques ho van impedir, mentre que pel cantó llevantí, el grec va poder aguantar en major mesura. La barreja de llatins i germànics va ser, en paraules de Rebagliato mateix, la llavor de l'Europa de les llengües que coneixem.

Cap a l'any sis-cents, debolit ja el parèntesi esplendorós de Justinià, el darrer emperador en mantenir el llatí com a llengua oficial a les dues bandes de l'Imperi, aquesta llengua donava signes clars de descomposició en dialectes diversos. L'aïllament geogràfic de les comunitats humanes i l'esllanguiment de la vida urbana hi ajudaven decididament. El llatí desembocaria en una dotzena de llengües romàniques, esteses tant per l'Imperi d'occident com pel d'orient —va remarcar Rebagliato. En tots els casos, la plena consciència de parlar una llengua diferent al llatí es va esdevenir entre els segles XI i XIII. Tanmateix, i d'una manera indirecta, aquest fet s'endevinava ja en documents del segle IX: el tractat de Verdun n'és l'exemple més conegut. El cristianisme, un fenomen, aleshores, eminentment europeu, va fer de ciment per a soldar la nova societat medieval en tots els dominis: culturals, jurídics, artístics, etc. Però no va sortir-se'n de guardar el llatí com a llengua de relació social.

En el cas de la Península Ibèrica, a diferència del que va passar a la resta de països que avui agrupem en el sac d'Europa occidental, els hispanoromans van poder mantenir una acusada ascendència sobre els nous dirigents germànics. A més a més, l'aïllament al qual va ser sotmesos els pobles asturs, càntabres i bascos rere la invasió sarraïna, amb la persistència de les llengües preromàniques respectives, i, per acabar-ho d'adobar, el contacte amb les llengües andalusines aportades pels musulmans i les dels mossàrabs,

va donar un toc especial a la transformació del llatí de la Hispània. Així, en la darrera part de la conferència, Rebagliato va resseguir, amb un detall ben avingut amb el temps d'exposició disponible, els factors lingüístics i geogràfics que van donar lloc a les llengües neollatines peninsulars actuals: català, aragonès, castellà, asturià-lleonès, gallec i portuguès. En cada cas, i com ja havia apuntat abans en el context general europeu, va destacar aquell moment en el qual els contemporanis van adonar-se de la singularitat de la seva parla en relació amb el llatí i les llengües veïnes. Per acabar, es va estendre un poc més en les diferències observables en el ritme de transformació, al seu parer remarcables, entre la llatinitat hispànica i la llatinitat catalanoprovençal, amb formes més tibades i elaborades la primera i més planeres i barroeres la segona. Diverses comparances de mots en les seves formes catalana i castellana, i en aquell context, van posar fi a la dissertació.

Tanmateix, els nombrosos assistents no en van tenir prou i Joan Rebagliato va respondre o comentar, amb molt de gust —se li notava prou bé—, les preguntes i suggeriments que li van adreçar, bona prova del gran interès que els havia desvetllat. [Pau **Alegre**]